

УДК 801.4

Р. Рожанківський

Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології
Держспоживстандарту та Міністерства освіти і науки України, м.Львів

УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК НАСЛІДОК “ЗБЛИЖАННЯ МОВ”

© Рожанківський Р., 2003

У статті наведено висліди аналізування видань Інституту мовознавства за 1934–1935 роки, зокрема трьох термінологічних бюлетенів, які осуджують “буржуазно-націоналістичну методологію” укладання термінологічних словників у колишньому Інституті наукової мови. Із цих видань виділено “шкідливі” (українські) типові словоформи, а також форми на “правильних методологічних засадах” (які не вносять “штучної розмежованості української мови від російської”). Кількісно оцінено наявність “правильних” словоформ у бюлетенях та великих академічних словниках, колишніх і сучасних.

The Institute of Linguistics publication in 1933–1935 (with 3 terminological bullets) has disapproved the “bourgeois-nationalistic methodology” for terminology vocabularies preparing. The “harmful” (Ukrainian) typical word forms and forms based on “right methodology principles” (without “artificial delimiting Ukrainian language from Russian”) are detached as first result of this publications analysis. The quantity evaluations of that’s “right” word forms availability in bulletins and big academy vocabularies (former and new) are performed.

Сучасна українська термінологія практично не відрізняється від зафіксованої у радянських і теперішніх академічних словниках. Зросійщеність основних термінів і термінних слів термінологи й філологи пов’язують передусім з термінологічними бюлетенями Інституту мовознавства 1934–1935 років, які вилучили з ужитку 14,5 тисяч українських термінів і замінили їх термінами, нашвидкуруч створеними на зразок російських.

На початку 90-х років минулого століття ніхто не сумнівався, що для утвердження державності треба відроджувати українську мову в усіх сферах суспільного життя, бо внаслідок кількавікового чужомовного панування її понівечили та перетворили в суржик, а сферу вживання обмежили побутом, красним письменством і піснями.

У 1992–1994-х роках термінологію розробляли (і фінансували) у межах “Державної програми розвитку української мови”, далі ця тема та згадка про відродження поступово зникли, а проблем не вирішували, чому сприяли, зокрема, двомовні (російсько-українські) та чисто російські стандарти.

Напрями діяльності Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ), оперті на засадах відродження української науково-технічної термінології та розвитку фахової мови, не втратили своєї актуальності й сьогодні – в розрізі вимог Конституції України (статті 10, 11) та Постанови Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р. № 998 про “Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови”, бо “Нині мовна ситуація в Україні характеризується низкою негативних явищ і тенденцій. Українська мова як державна ще не дістала належного

застосування в галузях права, освіти, культури, науки, інформатики, військової справи, судочинства тощо” (цитата зі згаданої Постанови).

У своїй праці ТК СНТТ керується настановчими документами Держстандарту – спочатку КНД 50-011-93 [1. КНД], а тепер ДСТУ 3966-2000 [2. ДСТУ], в яких виразно зазначено основні вимоги до терміна: 1) однозначна відповідність терміна до поняття (термін повинен означати тільки одне поняття); 2) умотивованість терміна, тобто відповідність лексичного значення терміна (прямого, безпосереднього, внутрішнього значення слова чи словосполуки) до позначеного ним поняття; 3) системність; 4) раціональна стислість; 5) словотворча (дериваційна) здатність; 5) мовна правильність.

Цілком зрозуміло, що згадані вимоги найкраще виконує термін, складений з питомих українських мовно правильних і стислих слів із великою словотворчою здатністю. Коли в термін уводять чужі слова (терміноелементи), то виникає додаткова проблема правильного (у межах певної сфери застосовування) їх перекладу на українську мову, унаслідок чого такий термін не доступає до широкого загалу (з економічного погляду це невигідно!).

У ДСТУ [2] передбачено “змогу в нормативних документах вживати дієслова на правах застандартизованих термінів, оскільки для української мови дієслівний спосіб позначання процесів природніший за іменниковий”. Чуже слово в українській мові переважно не утворює дієслова та повноцінного гнізда і має малу словотворчу здатність – так, із 30-ти гнізд орфографічного словника (щонайменше з 2-х чужих слів) від *абажур* до *авіа* лише 7 містять дієслова (*аблакувати, абонувати, абордувати, абортувати, абсолютизувати, абсорбувати, авансувати*), а інші гнізда складаються лише з іменників і прикметників (*абажур, абажурний, абажурчик; аберація, абераційний; абрєвіатура, абрєвіатурний, абрєвіація* тощо).

Практично завжди дієслова від чужих слів та відповідні віддієслівні іменники довгі, бо містять суфікс *-ува-* (а питоми українські дієслова переважно цього суфікса не мають – *натискати, натиснути; робити, зробити; виконувати, виконати* тощо).

Із погляду раціональної стислості та вмотивованості терміна завжди доцільно проаналізувати значення складників кожного чужого слова й унаслідок цього вилучити зайві суфікси. У теперішній українській термінології надзвичайно багато чужих слів недосконалої побудови зі зовсім семантично зайвими і здеорієнтованими суфіксами (*-аль-, -ир-, -из-* тощо), що лише деколи можна виправдати милозвучністю. Дуже багато мовно необгрунтованих і зайвих прямих запозичень з російської мови, а також цілком невдалих кальок. За 12 років незалежності України не помітно вислідів мовознавчої праці, які б усунули мовні та мовно-термінологічні недоліки.

Маємо цілком чужу термінологію у фармацевтиці й напівчужу – в медицині, математиці, лінгвістиці, частково – у фізиці, хемії тощо. Не йдеться про те, що треба вилучати чужі терміни, а про те, щоб мати і засвосний на український лад чужий термін, і власне український (народну назву) та застосовувати залежно від потреби. Найбільше зросійщено виробничо-технічну термінологію.

Донедавна бюлетенів Інституту українознавства ВУАН ніхто не бачив. Тепер ці матеріали відкрито для кожного, і важливо їх дослідити, щоб оцінити ситуацію в термінології, яка загалом набагато гірша, ніж у літературній мові.

Із журналу “Мовознавство” № 2 за 1934 р. [3. Хроніка] дізнаємося, що “Націоналістичне шкідництво і перекирення в галузі українського мовознавства виявилось в усіх ділянках мови – в термінології, синтаксисі, правописі тощо”. Велася шалена боротьба за словоформи, характерні для російської мови, і проти обстоюваних націоналістами

характерних ознак української мови, які відрізняли її від російської, а саме (у переліку “С” позначає вимоги до Слова):

- C1. За прикметники на *-ний* і проти прикметників з суфіксами *-овий*.
  - C2. За іменники жін. роду на *-ка, -ча* зі значенням процесу.
  - C3. За іменники чол. роду з суфіксами *-щик, -чик*.
  - C4. За іншомовні слова на *-оз, -із, -ез* і проти слів на *-иза, -іза, -еза*.
  - C5. За слова з префіксами *-обез* і проти префіксів *-зне*.
  - C6. За іменники дієслівного походження на *-ува́ння* і лише зрідка за *-обва́ння*.
  - C7. За відповідники на *-поді́бний* до російських прикметників зі складниками *-образний, -видний* і проти *-уватий, -астий, -истий*.
  - C8. За прикметники (чужомовні) з суфіксами *-аль, -оз* і проти їх обмінання.
  - C9. За прикметники на *-очний* від іменників жіночого роду на *-ка* з попереднім приголосним і проти прикметників на *-овий*
  - C10. За іншомовні дієслова доконаного виду з префіксом *-з* і без нього (а не завжди з префіксом).
  - C11. За іменники на *-альник* і проти іменників на *-івник, -ик*.
  - C12. За прикметники на *-увальний, -дчий, -ачий* і проти прикметників на *-івний*.
- Це один пункт з “Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній” [4]:

C13. За “творення прикметникових форм типу дієприкметників активних” (*існуючий, пануючий, меншовику́ючий*).

У цьому ж документі [4. Резолюції] йдеться ще про інші стилістичні риси української мови, ніж це подають “націоналістичні рецепти” на підставі “шкідницької теорії й практики”, тобто йшла боротьба (у переліку “М” позначає вимоги до Мови):

- M1. За орудний відмінок “дієвої особи при формах на *-но, -то* при пасивних присудках і атрибутах” (*це зроблено мною; затверджено з і́здом*).
- M2. За конструкцію з родовим присвійним (*лист вчителя*) і проти конструкції з присвійним прикметником (*вчителевий лист*).
- M3. За конструкцію з орудним присудковим (*він є (був) ковалем*) і “проти заступання її іншими конструкціями, особливо з “*за*”...”.
- M4. За конструкцію “з віддієслівним іменником на *-ння, -ття*, в позиції родового відмінка, залежного від другого іменника” (*спосіб збирання матеріалів*) і проти “інфінітива замість нормального іменника” (*спосіб збирати матеріали*).
- M5. За ступенювання прикметників за типом *більш глибокий, найбільш глибокий* і проти ступенювання лише за типом *глибший, найглибший*.
- M6. За керування при ступеневих прикметниках родовим відмінком (*стіна вища п’яти метрів*) і проти конструкцій з “*за*” (*стіна вища за п’ять метрів*).
- M7. За пасивні конструкції типу *книжка друкується* і проти їх безоглядного усуння (*книжку друкують*).
- M8. За природні конструкції з “*но*” (*розподіл по групах*) і проти конструкцій з орудним відмінком (*розподіл групами*).
- M9. За вживання конструкцій типу: *чим... тим; чим... то; (о)скільки... (о)стільки* і проти їх безоглядного усуння.
- M10. Проти вживання сполучника “*та*” в невлавистих йому функціях (*туди та сюди; виходити та виходити*).

Розглянувши подані вище вимоги до словоформ (C1–C13) і мовного стилю (M1–M10) ще раз переконаємося, що кожна з цих вимог містить характерну рису російської мови і як

наслідок наближає українську мову до російської. А виконання всіх вимог разом – це черговий за багатолітню історію етап знищення української мови, цього разу – уневажненням її характерних рис.

Унаслідок аналізування математичного, фізичного та виробничого бюлетенів [5. МБ, 6. ФБ, 7. ВБ] та порівняння з великими академічними словниками отримано такі дані стосовно затосування схвалених цими бюлетенями „правильних” словоформ на зразок російських (у переліку „А” означає Аналіз, висліди Аналізування):

A1. Прикметники в діеприкметникових формах на -аючий, -іючий, -іючий, -уючий, -яючий.

Усього в бюлетенних виправленнях до відповідних трьох термінологічних словників містяться **104** такі форми, з яких на сьогодні залишилося лише **22** (за даними електронних „Словників України” 2001 року [8. СУ]). Зокрема, у ФБ було **59** таких форм, а залишилося **18** у 2001 р. [8. СУ] (у 1955 р. залишалося **22** [9. РУС], у 1970-1979 р.р. – **21** [10. СУМ], у 1994 – **16** [11. ОСУМ]). Термінів з такими формами у ФБ було **118**.

За даними з Інверсійного СУМ [12. ІСУМ] у СУМ зафіксовано загалом **351** таких діеприкметникових форм без типового тла українських прикметників на *-а́чий, -у́чий, -і́чий, -я́чий* наголосу на передостанньому складі, тобто створених цілком на зразок російських активних діеприкметників. Серед них **197** слів на *-аючий, -яючий* (*покрива́ючий, дотліва́ючий, підкоря́ючий, одуря́ючий*), **3** слова на *-іючий* (*віючий, міючий, ніючий*), **43** слова на *-іючий* (*нержавіючий, самодовліючий*), **217** слів на *-уючий* (*стіскую́ючий, продукую́ючий, обезбо́люючий, осліплюю́ючий*).

Доречно ще раз підкреслити, що йдеться лише про прикметники в формі російських діеприкметників. Отож, запозичених з російської мови активних діеприкметників теперішнього часу на *-чий* типу *покрива́ючий, продукую́ючий* нема. Також нема й своїх діеприкметників на *-чий* типу *могу́чий, реву́чий, квітуч́ий, лежач́ий, сидя́чий*, бо вони давно втратили дієслівні властивості й стали прикметниками. Важко збагнути, чому ж ми пишемо в підручниках і правописах, що активні діеприкметники існують? Щоправда, всюди й завжди зазначали й зазначаємо, що їх вживають зрідка [13–16]. Лише Правопис 1993 [17] цілком зняв ці обмеження, очевидно, щоб полегшити подальший процес зрощення. Чого чекали, те й масмо – виходять “нові” й “сучасні” словники з безліччю нових «діеприкметників» й інших покручів. Наприклад, “Орфографічний словник наукових і технічних термінів” [18] 1999 року (з надназвою “Україна: Новий суспільний проект”) із серії “Сучасні словники України” презентує понад 200 нових утворів на зразок: *акумулю́ючий, альтерну́ючий, анігілю́ючий, асинхронізу́ючий, блоку́ючий, вивча́ючий, видаля́ючий, виража́ючий, висловлю́ючий, відобра́жуючий, вологпропника́ючий* тощо.

Сам факт запозичення з російської мови прикметників, на які вона найбідніша, у найбагатшу на типи прикметників українську мову – це чисте безглуздя. Але, якщо це лише етап до дійсного перетворення їх у діеприкметники, то після цього всі українські прикметники стануть зайві й українська мова зникне.

A2. Віддієслівні іменники на -щик, -чик, що позначають виконавця дії.

Такі словоформи виявлено лише у виробничому бюлетені [7. ВБ] (потерпіла на ці суфікси передусім виробничо-технічна термінологія!) – із початкових **33-х** слів на *-щик* залишилось **6**, а російських слів на *-щик, -счик*, з яких могли б зробити українські кальки, було **192**. Із **21** слів на *-чик* залишилось **6**, а всього російських слів на *-чик* у бюлетені – **78**.

СУМ містить загалом **40** слів на *-чик*: *наладчик, об’їждчик, лебідчик, заводчик, сахарзаводчик, наводчик, підводчик, обходчик, підвожчик, загрузчик, затяжчик, датчик, обкатчик, грозовідмітчик, розмітчик, начотчик, льотчик, нальотчик, вертольотчик* тощо.

Зафіксовано також 47 слів на **-щик** як виконавців дії: *сплávщик, постáвщик, заготовщик, постáвщик, сищик, бакéнщик, домéнщик, полотéнщик, оцінщик, гóнщик, піднощик, перенóщик, рознощик, донощик, виборщик, трáльщик, холодільщик, пільщик, здóльщик, паяльщик* тощо.

A3. Чужі слова на **-альний** (без попереднього дієслівного суфікса **-ув-**).

Згадані три бюлетені [МБ, ФБ, ВБ] разом містять 61 таких слів, а термінів з цими словами набагато більше – 377 (у російській частині – 367). Зокрема, у МБ – термінів 253, ФБ – 113, ВБ – 11 (у виробничу термінологію чужинецькі слова не допускали!). Чимало слів із бюлетенів містять явно зайві суфікси **-аль-** (*пропорціoнальнiсть, ромбоiдальний, синусоiдальний, потенціoальний (про енергію)* тощо).

СУМ містить 280 цілком чужих слів на **-альний** (численні слова з українськими складниками типу *чотириканальний, щоквартальний, багатонаціональний, півфінальний* не враховано). Серед цих чужослів: 9 типу *колоiдальний, сфероiдальний*, які без втрати милозвучності доцільно скоротити до форми *колоiдний, сфероiдний*; 50 типу *гiмназіальний, магнeзіальний, епітeліальний, філіальний, преміальний, конфіденціoальний, преференціoальний*, утворених переважно від іменників на **-ія, -ій** (*гiмназія, епітeлій, філія, преференція*), для яких оптимальна форма – *гiмназійний, магнeзійний, епітeлійний, філійний, прeміїний, конфіденційний, преференційний*; 27 з суфіксами **-оаль-**, серед яких або зайвий (дезорієнтовний) суфікс **-аль-** (*полігональний → полігонний, зональний → зонний, регіональний → регіонний, меридіональний → меридіанний, ембріональний → ембріонний, гормонoальний → гормонний*), або обидва суфікси, бо їх нема у твірному іменнику на **-ія** (*оказіoальний → оказійний (оказія), конфесіoальний → конфесійний (конфесія), конвенціoальний → конвенційний (конвенція), субстанціoальний → субстанційний (субстанція), емоціoальний → емоційний (емоція), пропорціoальний → пропорційний (пропорція), конституціoальний → конституційний (конституція)*).

В окремих випадках теба залишити обидві прикметникові форми залежно від твірного слова (*професіoальний* від *професіoаль*, *професійний* від *професія*, *персональний* від *персональ*, *персoнний* від *персoна*, *функційний* від *функція*, *функціoальний* від *функціoаль*). Очевидно, що в деяких прикметниках доведеться залишити **-аль-** через їхнє походження від іменників на **-ал** (*скандальний, сандальний, сигнальний, феодальний*), а також лише з причини милозвучності (*тональний, зодіякoальний, плюрoальний, фіскальний, тріумфальний*).

A4. Прикметники на **-очний** від іменників на **-ка**

Такі прикметники також бачимо лише у ВБ [7]. Їх усього 8, досі у словниках залишилось 4 (*арочний (арка), бoлочний (бoлка), заклéпочний (заклéпка), мoточний (мoтка)*).

СУМ містить загалом 73 такі словоформи: *трубoчний, розлівочний, постановoчний, командирoвoчний, заявочний, безпересадoчний, усадoчний, замáзoчний, обрiзочний, посилочний, стрілочний, оціночний, пригoночний* тощо.

A5. Віддієслівні іменники на **-ування, -овання**.

Віддієслівних іменників на **-овання** як позначки висліду чи об'єкту дії в МБ та ФБ нема, у ВБ – лише один (*ршитoвання*), застосований двічі. У словниках вони трапляються також не часто: *поділковання* [19. СФТ, літери А-І].

Іменників на **-ування** як назв дії чи події найбільше застосовано у ВБ – 239, у МБ – 60, ФБ – 70. Усього іменників на **-ння** відповідно: 524 [ВБ], 394 [МБ], 453 [ФБ]. Жодної спроби назвати дію чи подію дієіменником (інфинітивною формою дієслова) не виявлено. Шкода,

бо з двох висловів „Це добрий спосіб розв’язати задачу” і „Це добрий спосіб розв’язання задачі” перший виграє.

Загалом іменники на **-ння** позначають (недоконану) дію **756** разів (387 [ВБ], 210 [МБ], 259 [ФБ]), подію (доконану дію) – **448** разів (131 [ВБ], 138 [МБ], 179 [ФБ]), вислід чи об’єкт дії – **99** разів (28 [ВБ], 50 [МБ], 21 [ФБ]).

Виявлену диспропорцію між кількістю іменників на **-ння**, що позначають дію (**756**) і подію (**448**), можна дуже легко пояснити – автори бюлетенів, намагаючись залишити тільки один із таких двох іменників, щоб допасуватися до російської мови, де відповідний віддієслівний іменник на **-ение** не розрізняє доконаного і недоконаного виду, надавали перевагу українському іменникові недоконаного виду [ФБ]:

Всасывание — всмо́ктування, вси́сання

Встряхивание — стру́шування

Высушивание — вису́шування

Отступление — відступáння, відступ (-пу);

(от правила, закона) відхі́лення

Отталкивание взаимное — відштовхування
вза́ємне

За такого способу добору в бюлетені не залишилося місця для слів: *усмокта́ння, увісца́ння, вісушення, відсту́плення, відхи́лення, відштовхнення.*

Унаслідок отакої політико-філологічної діяльності сьогодні маємо напівпорожній словниковий фонд: **4500** віддієслівних іменників на **-ння** недоконаного виду і вдвічі менше – доконаного виду. І ніхто не намагається ці словникові прогалини заповнити.

Далі подано ще висліди порівняльного дослідження „Словника фізичної термінології” В. Фаворського, виданого у 1932 р. [19. СФТ], і „Фізичного термінологічного бюлетеня” 1935 р. [6. ФБ], у якому опубліковано критичні зауваження та виправлення до згаданого словника. Зважаючи на трудомісткість, досліджено лише частину словника (літери А–І) та відповідну частину бюлетеня.

Досліджена частина СФТ (літери А–І) містить 960 термінологічних статей і займає неповних 30 сторінок словника, що становить 26 % його повного обсягу (115 сторінок). Побудовано 955 складених статей, кожна з яких вміщує дані з бюлетеня та словника (ФБ додатково містить 5 реєстрових слів, яких у СФТ не було).

Ось деякі висліди аналізу з прикладами складених статей:

Аб. 236 статей чи підстатей бюлетеня відкидають українські терміни-синоніми до основного терміна – того самого і в словнику, і в бюлетені (вилучені терміни наведено після знака //; в усіх прикладах підстатті починаються з маленької літери):

Адгезия — адге́зія // прили́пність

Амплитуда — амплі́туда // різма́х

Арматура — армату́ра // ришту́нок (-нка)

Арретир — арети́р (-ра) // зупи́нник

Бифиляр — біфіля́р (-ра) // двонитник

Вакуум — ва́куум (-ма) // поро́жня

вектор эквивалентный — вектор

еквіва́лентний // в. рівноба́ртний

Вертикальный — вертика́льний // сторчо́вий

Ветер электрический — вітер електри́чний // електрові́тер

Вибрационный — вібраці́йний // коли́вний

Вода кипящая — вода́ кип’я́ча // окрі́п

Ветер электрический — вітер електри́чний // електрові́тер

Вибрационный — вібраці́йний // коли́вний

Вода кипящая — вода́ кип’я́ча // окрі́п

Вуалирование — вуалюва́ння // зату́манювання

Деполаризировать — деполаризува́ти // здеполяризува́ти

Дисперсия — диспе́рсія // сві́тлорозсі́в (-ву)

Изохронность — ізохронні́сть // рівноча́сність

Изохронный — ізохронні́й // рівноча́совий

Иллюзия оптическая — ілю́зія опти́чна // ома́на зорова́

A7. Скопійовано чи скальковано 166 російських термінів (їх подано після тире), а українськими термінами знехтувано (їх подано після знака //), зокрема:

Ампер-час — ампер-година // амперогодина
вектор равнодействующий — вектор рівнодійовий // вектор вислідний
весы двуплечие — вага двоплеча // терези двораменні
вещество невесомое, невесящее — речовина невагома // р. безвага
Взаимодействие — взаємодія, взаємодіяння // взаємочін
Взаимодействующий — взаємодіючий // взаємочінний
Вздутие — здуття // надим, надимання, здим, здимання
вес действительный — вага дійсна // вага справжня, вага дійсна
вода комнатной температуры — в. кімнатної температури // вода літепла, вода літня, літеplo
Водолаз картезианский — водолаз (-за) картезіанський // норець (-ця) картезіанський, норець Декортів
возбуждение последовательное — збудження послідовне // з. низкове
Воздух жидкий — повітря рідке // повітря течне
Вооружать, вооружить — озброювати, озброїти // узброювати, узброїти

восполнять, восполнить — поповняти, поповнювати, поповнити // (*возмещать недостаток*) надолужати, надолужувати, надолужити, (*добавлять*) поповняти, поповнювати, поповнити, доповнювати, доповнити
давление лучистой энергии — тиск променеїстої енергії // т.променевий
давление света — тиск світла // т.світловий
движение правильное — рух правильний // р. упорядкований
движение ускоренное — р. прискорений // р. пришвидшуваний, р. прискорюваний
Действовать — діяти // чинити, діяти; (*влиять*) впливати
заряд истинный — заряд справжній // насага справжня, н. дійсна
зеркало выпуклое — дзеркало опукле // люстро вигнуте, д. вигнуте
зона четная — зона парна // з. паріста, смуга паріста
излучение видимое — випромінювання відиме // променювання відне
Изменение среднее — зміна середня // з. пересічна
изображение неясное — зображення неясне // образ затуманений
изображение резкое — з. різке // о. різкий, о. виразний

A8. Скопійовано чи скальковано з російської 107 чужих термінів (їх подано після тире), а українськими термінами чи терміноелементами знехтувано (їх подано після знака //), наприклад:

Аддитивный — адитивний // адитивний, додавальний
Амбушюр звукопринимаящий — амбушюр (-ра) звукоприймаючий // ріжок (-ка) звукоприймальний
амперметр прецизионный — а. прецизійний // а. точний
амплитуда результирующая — а. результиуюча // а. вислідна, різмах вислідний
анализ спектральный — аналіз спектральний // аналіза спектральна, а. дуговінна
бумага фильтровальная — п. фільтрувальний // п. цідільний, п. фільтрувальний

Газ совершенный — г. ідеальний // г. досконалий, г. довершений, г. ідеальний
гистерезис calorический — гістерезис калоричний // гістереза теплова
Горизонтальный — горизонтальний // поземний, горизонтальний
груша каучуковая — г. каучукова // г. гүмова
движение результирующее — рух результиуючий // р. вислідний
движение стационарное — р. стаціонарний // р. стійий, р. стаціонарний
действие униполярное — дія уніполярна, діяння уніполярне // чин однополярний,

Ватерпас — ватерпáс (-са) // грунтвaгá, ватерпáс (-са)
Вектор аксиальный — вéктор (-ра) аксіáльний // вéктор (-ра) аксіáльний, в. вісний
Вертикаль — вертика́ль // вертика́ля, сторч (-ча)
Возбуждение параллельное — збúдження паралéльне // з. рівнобúжне
волна барическая — хвиля барі́чна // х. тисковá, х. барі́чна
Волюметр — волю́метр (-ра) // волю́метр (-ра), обсягомір (-ра)

A9. Скопійовано або скальковано з російської **69** чужих термінів чи терміноелементів (їх подано після тире), а засвоєними на український лад чужими термінами й елементами знехтувано (їх подано після знака //), наприклад:

Аспид — áспід (-ду) // ші́фер (-ру)
атом ионизованный — атом іоні́зований // а. йоні́зований
Батарея — батарéя // батерія
блок дифференциальный — блок диференціáльний // блок диференці́йний
бумага наждачная — папір нажда́чний // п. шмергельований
вибратор Герца — вібратор Гéрца // в. Гéрці́вський
Влияние атмосферическое — впли́в (-ву) атмосфері́чний // впли́в (-ву) атмосфері́йний
волна линейно-поляризованная — х. лінійно-поляри́зована // х. лінійно-сполярі́зована
Волна эфирная — х. ефі́рна. // х. етерова
Гумми-арабик — гумі-ара́бік (-ку). // гúма ара́бська

A10. У 18-ти термінних словах змінено роди іменників на російський зразок (спочатку подасмо змінений рід, а після знака // – оригінальний), наприклад:

анализ массовый — а. мáсовий // аналі́за масова
Анафорез — анафорéз // анафорéза
Атмолиз — атмóліз // атмолі́за

A11. У 12-ти термінах застосовано складні прикметники на *-подібний* замість прикметників на *-уватий, -частий, -овий*, наприклад:

Вилкообразный — вилкоподі́бний // розвилкува́тий
Винтообразный — гвинтоподі́бний // гвинтува́тий
волна кольцеобразная — хвиля кільцеподі́бна // х. кільце́ва
Газообразный, газовидный — газоподі́бний // га́зовий, газува́тий

ч. уніполярний
деформация тангенциальная — деформа́ція тангенціáльна // д. тангенціáльна, д. доті́чна
Диск — диск (-ка) // кружало, диск (-ка)
изображение результирующее — зобра́ження результу́юче // образ вислі́дний
Изохронизм — ізохроні́зм (-му) // ізохроні́ність, рівноча́сність
ион положительный — і. позиті́вний // й. дода́тний

Закон Авенариуса — за́кон (-ну) Авенáріуса // за́кон (-ну) Авенáріосів
закон Авогадро — з. Авога́дро // з. Авога́дра, з. Авога́дрів
закон Архимеда — з. Архіме́да // з. Архіме́дів
закон Бойля-Мариотта — з. Бой́ля-Марио́тта // з. Бой́л-Марио́тів, з. Бой́л-Марио́та
закон Вольта — з. Во́льта // з. Во́льтів
закон Гей-Люссака — з. Гей-Лю́ссáка // (*расширение газов*) з. Гей-Лю́ссáків
закон Гука — з. Гúка // з. Гúків
ион нормальный — і. нормáльний // й. нормáльний
Ионизатор — іоні́затор (-ра) // йоні́затор (-ра)
Ионизационный — іоніза́ційний // йоніза́ційний
Ионизировать — іонізува́ти // йонізува́ти, йонува́ти

Гистерезис — гістерéзис // гістерéза, за́пізнення
Диализ — діáліз // діялі́за

волна кольцеобразная — хвиля кільцеподі́бна // х. кільце́ва
Газообразный, газовидный — газоподі́бний // га́зовий, газува́тий
Звздообразный — зіркоподі́бний // зірчасті́й, зіркува́тий

Найбільше знівчено виробничу термінологію, її головні терміни (після знака // подано деякі можливі українські відповідники):

Насос — насос // смок, помпа
Накатник (*материал для наката*) — накатник // накітнік
Прокат — (*счетчика*) прокат // розпрацьовування, опробовування, тестування
Рельсопрокатный — рейкопрокатний // рейковальцівний
Жестяник — жерстяник, бляхар // бляхар
Жирный шрифт — жирний шрифт // грубий шрифт
завод канатный — завод канатний // лінвова фабрика
завод насосостроительный — завод насосовиробний // помповиробня, помпозавод
завод пивоваренный — завод пивоварний, броварня // пивоварня, броварня
завод пробковый — завод пробковий // коркова фабрика
завод прокатный — завод прокатний // вальцівня, вальцівний завод
завод свинцовый — завод свинцевий // олив'яний завод
завод трубопрокатный — завод трубопрокатний // трубовальцівня
Закупорка — закупорка // закорковування, закоркування, корок, закорковування; затікання, заткання, зати́к, зати́чка
Закупорщик — закупорщик // закорковувач, зати́кач
Запайка — запаявання, запаяння // лютування, залютування, залютовання
Захлопка — (*общее название*) захлопка // зхлипка
Заходка (*горн.*) — заходка // захід
Зола — попіл (-пелу); (*техн.*) золá // попіл
Канавка (*для масла*) — канавка // рівчак
Канат — канат // лінва
Поршень — поршень // толок
Посадка (*клапана, пассажира*) — посадка // насаджування; усідання

Жирный шрифт — жирний шрифт // грубий шрифт
завод канатный — завод канатний // лінвова фабрика
завод насосостроительный — завод насосовиробний // помповиробня, помпозавод
завод пивоваренный — завод пивоварний, броварня // пивоварня, броварня
Пылесос — пилосос // порохогяг
Пылеудалитель (*в обжиг. печах*) — пиловидальник // випорощувач
Разбавка, разбавление (*водой*) — розбавлення, розбавляння // розводжування, розв'єдення; розріджування, розрідження; розпускання, розпущення
Разрядка (*электр*) — розрядка // розснажування, розснаження, розснага
Распайка — розпаявання, розпаяння // розлютовування, розлютування, розлютовання, рзлюот
Резьба — різьба // різь, нарізь
Резьбовый — різьбовий // нарізевий
Резьбонарезной — різьбонарізний // різьонарізний
Ролик — ролік // валик, коліща
Роликовый — роліковий // вальцевий, коліщевий
Роликоподшипник — роликопідшипник // валикова вальниця
Сальник — сальник // ущільник
Самозахват (*для угля*) — самозхват // самозахопник
Саморазрядка — саморозрядка // саморозснажування, саморозснаження, саморозснага
Свинцованье — свинцювання // оливування
Скипидар, терпентин — скипидар, терпентин // терпентіна
Снаряд — (*воен.*) снаряд, набій // зніряд, набій, зніряддя, прилад, пристрій

Але знівчено ще не до теперішнього стану, бо у ФБ залишили ще *хемія* (хімія прийшла пізніше), у ВБ залишилися:

Забурка, забуривание (*скважины*) — засв'єрдлювання, засв'єрдлення
с. буровой — в. свердловий

Чугуноплавильный (*о производстве*) — чавунотопний
Железоплавильный — залісотопний

Отож, висліди аналізування матеріалів Інституту мовознавства 1933–1935 років показують, що:

В1. Дійсно, вироблено засади замінювання українських слівформ (С1–С13) і мовного стилю (М1–М10) на відповідні російські зразки.

В2. Вироблені засади практично реалізовано в бюлетенях Інституту мовознавства, в яких на цих засадах „виправлено” помилки термінологічних словників.

В3. Не всі нововведення з бюлетенів потрапили у великі академічні словники, призначені для широкого вжитку. Очевидно, що укладачі та редактори словників розуміли недоречність нових терміноформ і не вводили їх свідомо.

В4. Значну частину зросійщених термінів і термінних слів на тодішніх засадах „зближення мов” досі вміщують великі академічні словники (віддієлівні слова на *-аючий*, *-уючий*, *-очний*, *-чик*, *-щик*, чужі на *-(он)альний*, віддієлівні іменники на *-ка* на позначення дії та багато інших).

В5. Російські мовно-стилістичні риси (М1–М10) досі присутні у непривабливому мовленні не лише широкого загалу, але й значної частини філологів.

1. КНД 50-011-93 Основні положення та порядок розробки стандартів на терміни та визначення. – К.: Держстандарт України, 1993. 2. ДСТУ 3966-2000 Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. – К.: Держстандарт України, 2000. – 32с. 3. Хроніка НДІМ (Науково-дослідного інституту мовознавства) 1933–1934. // Мовознавство, № 2, 1934, С.139–145. 4. Резолюції Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній // Хвиля А. Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті. – Харків: Радянська школа, 1933. 5. МБ – Математичний термінологічний бюлетень. Виправлення до математичного словника чч. 1,2,3 ВУАН, Інститут мовознавства, № 2, Вид. ВУАН, 1934. 6. ФБ – Фізичний термінологічний бюлетень УАН, Інститут мовознавства, № 4, К.: Вид. УАН, 1935. 7. ВБ – Виробничий термінологічний бюлетень / УАН, Інститут мовознавства, № 5, К.: Вид. УАН, 1935. 8. СУ – Словники України. Версія 1.0. – К.: Український мовно-інформаційний фонд, 2001. 9. РУС – Російсько-український словник. К.: АН УРСР, 1955. – 804с. 10. СУМ – Словник української мови в 11-и тт. – К., 1970 – 1980. 11. ОСУМ – Орфографічний словник української мови. – К.: Довіра, 1994. – 846 с. 12. ІСУМ – Інверсійний словник української мови. – К.: Наукова думка, 1985. 13. Український правопис. – К.: АН УРСР, 1960. – 272 с. 14. Сучасна українська мова: Довідник/ Л.Шевченко, В.Різун, Ю.Лисенко; За ред. О.Пономарева. – К.: Либідь, 1993. – 336с. 15. Сучасна українська мова: Підручник / О.Пономарів, В.Різун, Л.Шевченко, та ін.; За ред. О.Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 400 с. 16. О.Пономарів. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1999. – 240с. 17. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства, Ін-т української мови. – К.: Наук. думка, 1993. – 240 с. 18. Орфографічний словник наукових і технічних термінів/ В.Я.Карачун – К.: Криниця, 1999. – 528 с. 19. СФТ – Словник фізичної термінології/ Зредагував В.Фаворський/ Ін-т мовознавства ВУАН. – Харків: Укр. рад. енциклопедія, 1932. – 125 с.